

КОНСОЛІДАЦІЯ ЯК ШЛЯХ ДО ВИЖИВАННЯ БАНКІВ ЄС В УМОВАХ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ЄВРО

Наукові праці МАУП, 2001, вип. I, с. 178–183

У європейській банківській системі вже давно назріває необхідність корінної перебудови. Загалом ця ситуація викликана одним основним фактором — стрімким розвитком процесу глобалізації, що перетворює світ на єдиний ринок і виштовхує господарські суб'єкти з національного середовища в умови жорсткої міжнародної конкуренції. Європейські банки до такої конкуренції поки що не готові. Їх обтяжує надмірна кількість персоналу, високий рівень капіталізації, велика розгалуженість операцій за різними сферами діяльності. Окрім цього, найбільшої шкоди їх репутації завдає низька норма прибутку, яка має тенденцію до збереження в довгостроковій перспективі.

Сучасні інформаційні технології й телекомунікації, що є ключовим фактором і рушійною силою глобалізації, ускладнюють проведення та збільшують обсяги банківських операцій. Поява Інтернету розкрила можливості створення електронних банків, які залучають клієнтів з усього світу, а відтак дають їм змогу обирати найвигідніші умови користування банківськими послугами незалежно від присутності клієнта в певній країні. Невдовзі національні зв'язки між банком і клієнтами почнуть розриватися, загостриться боротьба між банками за клієнта, менші за розміром і компетенцією банки втрачатимуть частину своїх користувачів. До того ж Інтернет надає клієнту інформацію, яка раніше була прерогативою лише банкіра, робить її дешевшою й об'ємнішою, що змінює саму суть відносин, які склались у теперішній банківській системі. Вважається, що така переоцінка цінностей перш за все негативно вплине саме на європейські континентальні банки.

Існують також інші фактори, які викликають потребу перебудови банківської системи ЄС: застарілі внутрішньобанківські технології, зміни у відносинах між акціонерами та фінансовими інститутами, активізація діяльності членів численних національних і міжнародних пенсійних фондів,

вимоги акціонерів щодо підвищення рентабельності банків, недосконалість банківського законодавства тощо. Окрім цього, банківському ринку ЄС притаманна фрагментарність — у біржовому індексі FTSEEurope 300 нараховується 51 банк, що набагато більше, ніж компаній у будь-якій іншій галузі [2]. Найміцнішим поштовхом до змін у європейській банківській системі стало запровадження єдиної валюти євро та створення Європейського валютного союзу (ЄВС), що стало завершальним етапом європейської інтеграції та основною передумовою створення глобальної банківської системи. Розглянемо основні наслідки, які тягне за собою введення єдиної європейської валюти для банківських систем країн ЄС.

1. Усунення національних бар'єрів на шляху вільного переміщення капіталів і прозоре ціноутворення ще більше загострять міжбанківську конкуренцію в європросторі та змінять її характер. Боротьба між банками за іноземного клієнта, викликана появою електронного зв'язку, стане ще актуальнішою внаслідок відсутності ризиків, пов'язаних з обмінними курсами валют, а отже, можливості вільного вибору для співпраці будь-якого банку ЄВС.

2. Розгалуження географічної структури кредитування на фоні зникнення валютних ризиків підвищить ризики за кредитами. Європейським банкам потрібно буде вдосконалювати систему страхування кредитних ризиків, приділяти більшу увагу контролю за цільовим використанням позичених коштів.

3. Запровадження євро потягне за собою масштабні злиття та поглинання в усіх галузях економіки європейського континенту, обслуговування яких потребуватиме наявності гігантських за розміром банківських структур. Розмір навіть найбільших західноєвропейських банків може виявитись у цьому контексті недостатнім (табл. 1). Банки, які вважались масштабними на національно-

Таблиця 1

Значні злиття банків у Європі в 1990–2000 рр. (обсяг операцій не більше ніж 1 млрд дол.)*

Рік	Ініціатор (більший партнер)	Країна	Об'єкт (менший партнер)	Країна	Обсяг операцій, млрд дол.
1997	Bank Austria	Австрія	Creditanstalt (70 %)	Австрія	1,530
1996	Fortis AG / Fortis AMEV	Бельгія	Mees Peirson	Нідерланди	1,457
1998	Fortis AG / Fortis AMEV	Бельгія/Нідерланди	ASLK-CGER Bank Group (залишок 25,1 %)	Бельгія	1,514
1992	HSBC Holdings	Велика Британія	Midland Bank	Велика Британія	6,518
1994	Uoyds Bank	Велика Британія	Cheltenham & Gloucester Building Society	Велика Британія	2,652
1994	Halifax Building Society	Велика Британія	Leeds Permanent Building Society	Велика Британія	1,996
1994	Abbey National	Велика Британія	CIBC (Іпотечний бізнес у Великій Британії)	Велика Британія	1,320
1995	Uoyds Bank	Велика Британія	TSB Group	Велика Британія	9,236
1995	Abbey National	Велика Британія	National & Provincial Building Society	Велика Британія	2,124
1996	Britannia Building Society	Велика Британія	Citibank (Іпотечний бізнес у Великій Британії)	Велика Британія	1,720
1999	Halifax plc	Велика Британія	Birmingham Midshires Building Society	Велика Британія	1,276
2000	HSBC	Велика Британія	Credit Communal de France	Франція	10,517
2000	Royal Bank of Scotland	Велика Британія	National Westminster	Велика Британія	32,352
1995	Dresdner Bank	Німеччина	Kleinwort Benson Group	Велика Британія	1,568
1999	RealKredit Danmark	Данія	BG Bank	Данія	1,561
1994	Banco Santander	Іспанія	Banco Espanol de Credito (60,2 %)	Іспанія	2,037
1998	Banco Santander	Іспанія	Banesto (48,9 %)	Іспанія	4,901
1999	Banco Santander	Іспанія	Banco Central Hispanoamericano	Іспанія	16,639
2000	Banco Bilbao Vizcaya	Іспанія	Argentana	Іспанія	11,300
2000	BSCH	Іспанія	Banco Totta & Acores	Іспанія	1,527
1991	Cassa di Risparmio di Roma	Італія	Banca di Roma (55 %)	Італія	3,292
1991	Istituto Bancario San Paolo di Torino	Італія	Crediop SpA (50 %)	Італія	1,689
1991	Cassa di Risparmio di Roma	Італія	Banco di Santo Spirito (49 %)	Італія	1,494
1994	Credito Italiano	Італія	Credito Romagnolo (78,36 %)	Італія	2,442
1996	Mediocredito Centrale	Італія	Banco di Napoli (98 %)	Італія	1,507
1998	Credito Italiano	Італія	Unicredito	Італія	10,916
1998	Istituto Bancario San Paolo di Torino	Італія	Istituto Mobiliare Italiano	Італія	8,504
1998	Banco Ambrosiano Veneto	Італія	Cariplo	Італія	4,738
1999	Banca Intesa SpA	Італія	Banca Commerciale Italiana (70 %)	Італія	8,400
1999	Credito Agrario Bresciano SpA	Італія	Banca San Paolo di Brescia	Італія	1,299
1990	Algemene Bank Nederland	Нідерланди	Amsterdam-Rotterdam Bank	Нідерланди	2,209
1995	Banco Comercial Portugues	Португалія	Banco Portugues do Atlantico	Португалія	1,945
1996	Banco Portugues de Investimento	Португалія	Banco de Fomento e Exterior (65 %)	Португалія	1,380
1998	Mundial Confianca, Banco Pinto & S.M.	Португалія	Banco Totta & Acores (43,38 %)	Португалія	1,003
1996	Credit Local de France	Франція	Credit Communal de Belgique (50 %)	Бельгія	1,600
1996	Credit Agricole	Франція	Banque Indosuez (51 %)	Франція	1,221
1996	Credit Agricole	Франція	Banque Indosuez (49 %)	Франція	1,112
1997	Compagnie Financiere de Paribas	Франція	Compagnie Bancaire (48 %)	Франція	2,644
1997	Compagnie Financiere de Paribas	Франція	Cetelem (33,3 %)	Франція	2,109
1998	Credit Mutuel	Франція	Credit Industriel et Commercial (67 %)	Франція	2,196
		Франція	Compagnie Financiere de Paribas (65,1 %)	Франція	12,525
1999	Banque Nationale de Paris	Франція	Banque International Luxembourg (залишок 39 %)	Люксембург	1,045
1999	Dexia France, Dexia Groupe	Франція	Banque Internationale Luxembourgeoise	Люксембург	1,045
1993	CS Holding	Швейцарія	Schweizerische Volksbank	Швейцарія	1,092
1995	SBC	Швейцарія	SG Warburg	Велика Британія	3,189
1998	UBS	Швейцарія	SBC	Швейцарія	23,344
1996	Svenka Handelsbanken	Швеція	Stadshypothek	Швеція	3,374
1997	Sparbanken Sverige — Swedbank	Швеція	Foreningsbanken (90 %)	Швеція	1,344
1998	Nordbanken	Швеція	Merita Oyj	Фінляндія	4,675
1999	Skandinaviska Enskilda Banken	Швеція	BfG Bank	Німеччина	1,656

* За матеріалами Commerzbank Securities, Financial Times

му рівні, втратять свою вагомість на рівні єдиної Європи. Так, якщо раніше на банки ЄС припадало 20–30 % національних заощаджень, то на регіональному рівні їх частка зменшиться до 5 %.

4. Створення єдиного європростору виявить надлишковість кількості та нерівномірність розподілу банківських структур в окремих країнах Європи та в цілому в ЄС. Аналіз показує, що між країнами ЄС існують суттєві відмінності щодо кількості банківських відділень і чисельності банківських службовців на 1 тис. мешканців. Найменший показник в Італії — 6,9 чол., а найбільший — у Німеччині — 10,8 чол. на 1 тис. мешканців. В Італії одне відділення банку припадає на 2900 чол., у Німеччині — на 2000, в Іспанії — на 1100 чол.

5. Модифікація характеру взаємовідносин держави та банківських установ набере свого остаточного вигляду у зв'язку з появою нової валюти. Європейські континентальні банки звикли працювати за надійної підтримки й захисту держави, але останнім часом роль держави в регулюванні банківської діяльності суттєво зменшується. Створення Європейського валютного союзу викликало необхідність регулювання європейської банківської сфери на наднаціональному рівні, що веде до подальшої відокремленості держав від участі в діяльності вітчизняних банків.

6. Перспектива створення в Європі єдиного ринку цінних паперів за участю найрозвиненіших західноєвропейських країн стає реальною після створення єдиного європростору. Зменшення витрат на емісію цінних паперів і підписку на них підвищить попит на цінні папери до рівня, порівняного з попитом на ринку банківських кредитів, і впливатиме на розмір кредитної маржі. Очікується, що через 10 років у Європі сформується першокласний ринок цінних паперів, оперувати на якому зможуть лише кілька міжнародних банківських концернів та інвестиційних компаній, що здійснюють емісійні й торговельні операції в усьому світі. Решта банківських установ вимушена буде шукати інших шляхів виживання.

7. Зникнення національних валют країн — членів ЄВС призведе до втрати банками прибутків від валютообмінних операцій, хеджування валютних ризиків і зробить неможливою частину спекулятивних і арбітражних операцій. Водночас євро спонукатиме банки до розробки низки нових продуктів і послуг і, що найважливіше, до зниження операційних витрат. Із цією метою банки почнуть купувати страхові компанії та інші небанківські установи.

8. Процес переходу на єдину валюту пов'язаний з адаптуванням нових платіжних та інформаційних систем, а також з додатковими технологічними витратами, які за декілька років мають збільшити загальні витрати банків приблизно на 3 %. Підраховано, що прямі витрати європейських банківських установ на введення євро, а саме маркетингові, аудиторські, бухгалтерські, правові, інформаційні, технологічні витрати, а також витрати на перекваліфікацію персоналу вже склали 50 млрд дол. Вартість нових інформаційних технологій оцінюється приблизно в 400 млрд дол. [3].

8. Функція кореспондентських відносин між банками із запровадженням євро зазнає суттєвих змін. Великого значення набуває доступ банків до міжнародних платіжних систем, особливо до нової системи TARGET (Transeuropean Automated Real Time Settlement System) — Трансєвропейської автоматизованої системи валових розрахунків у режимі реального часу, створеної для обслуговування єдиного валютного ринку зони євро.

Отже, валютна реформа в Європі торкнеться всіх аспектів банківської діяльності, починаючи з внутрішньобанківських технологій і закінчуючи банківськими стратегіями. Найбільшою мірою євро впливатиме на здійснення таких банківських операцій, як обмін валют, кредитно-депозитні, інвестиційні операції, операції з цінними паперами, міжнародні розрахунки. Банки вдаються до різних засобів пристосування до нових умов діяльності й подолання кризових ситуацій, але найважливішою ознакою сучасних перетворень у ЄВС стала консолідація банківського сектора.

Не можна сказати, що злиття та поглинання банків у Європі почались із запровадженням євро. У період 1991–1997 рр. сума об'єднань європейського банківського капіталу становила 111 млрд дол. США, а за один тільки 1997 р. цей показник сягнув 107 млрд дол.

Концентрації банківського капіталу сприяли лібералізація банківського регулювання, зміна юридичного статусу кооперативних банків, взаємоощадних кас та інших установ, приватизація банків в Іспанії, Італії та Франції тощо. Позитивними наслідками злиттів і поглинань стали економія річних витрат, загальне зростання прибутку на акції, підвищення рейтингу банківських установ. Великі банки отримали можливість знижувати операційні витрати за рахунок економії на масштабах, скорочення чисельності персоналу та ліквідації підрозділів, що дублюють один одного.

Із запровадженням євро рівень банківської консолідації досяг максимального значення. Банки Європейського валютного союзу об'єднують свої зусилля для подолання труднощів і негативних наслідків запровадження нової валюти. Так, 1999 р. став в історії розвитку банківського сектора Західної Європи роком консолідації. Злиття банківських установ відбулися в Іспанії, Італії, Франції, Великій Британії. Усього за останні 10 років у Європі відбулося 49 великих банківських злиттів, сума кожного з яких перевищила 1 млрд дол., 43 з них припали на період після 1993 р., зокрема 21 — на 1998–2000 рр. (табл. 2).

Лідером західноєвропейської банківської інтеграції є банківські установи Іспанії, а іспанська банківська система вважається найконсолідованішою в Європейському Союзі. Іспанія стала першою країною, яка завершила “консолідацію першого порядку” — на національному рівні.

Злиття в 1999 р. двох іспанських банків Banco Santander і Banco Central Hispano стало найуспішнішим в історії Європи. За перший рік свого функціонування прибуток нового банківського об'єднання BSCH виріс на 26 % і посів шосте місце в Європі за рівнем капіталізації.

Прикладом розвитку консолідаційних процесів серед другорядних іспанських банків є намір каталонського комерційного банку Banco Sabadell

придбати в найбільшого іспанського ощадного банку La Caixa один з його підрозділів — регіональний каталонський банк Banco Herrero. Передбачається, що сума угоди складатиме приблизно 568,5 млн дол. Ця операція дасть Banco Sabadell змогу наблизитися до третього за рейтингом банку країни — Banco Popular. Крім того, банк La Caixa отримає 15 % акцій Banco Sabadell за рахунок приросту капіталу.

Таким чином, Іспанія, на банківському ринку якої домінують два гігантських банки — BSCH і BBVA, стала першою країною Європейського Союзу, яка завершила початковий етап європейської банківської консолідації на національному рівні.

У банківській системі Італії в 1999 р. також відбувалася прискорена консолідація, результатом якої стало утворення чотирьох великих банківських груп: Generali — Intesa — Banca Commerciale Italiana; San Paolo IMI; Unicredito Italiano; Banca di Roma. Разом з п'ятим за величиною банком Італії Monte dei Paschi di Siena вони володіють переважною часткою італійського фінансового ринку. Проте на цьому концентрація їх капіталу не зупиняється. Unicredito Italiano, Monte dei Paschi di Siena та Banca di Roma спрямовують свою увагу на шостий за розміром банк Італії — Banca Nazionale del Lavoro (BNL). Для кожного з

Найбільші банки Європи за розміром активів (дані на початок 2000 р.)

Таблиця 2

№ пор.	Банк	Країна	Активи, млрд дол.
1	Deutsche Bank	Німеччина	839,9
2	BNP Paribas	Франція	698,6
3	UBS	Швейцарія	610,8
4	HSBC Holdings	Велика Британія	566,5
5	HypoVereinsbank	Німеччина	503,2
6	ABN Amro	Нідерланди	457,9
7	Credit Suisse Group	Швейцарія	449,8
8	Societe Generale	Франція	406,5
9	Credit Agricole Group	Франція	401,7
10	Barclays Bank	Велика Британія	397,0
11	Dresdner Bank	Німеччина	396,9
12	Westdeutsche landesbank Girozentrale	Німеччина	393,4
13	ING Bank	Нідерланди	349,6
14	Fortis Bank	Бельгія	326,1
15	National Westminster Bank	Велика Британія	285,5

вищевказаних банків придбання BNL означає створення нового банківського угруповання центрального південного регіону країни на протигавгу північним об'єднанням — Banca Intesa та San Paolo-IMI. Однак проблема поглинання BNL полягає в тому, що показники його діяльності в 2000 р. були вищими, ніж у його конкурентів. Так, чистий прибуток банку становив 221 млн євро, що на 31,6 % вище, ніж у 1999 р., а відповідний показник Banca di Roma дорівнює 105 млн євро, що на 79,6 % нижче, ніж у минулому періоді.

Консолідаційні процеси відбуваються з не меншою активністю й на рівні середнього та малого банківського бізнесу Італії. Так, у 1999 р. відбулося злиття двох середніх регіональних кооперативних банків — Banca Popolare di Verona і Banca Popolare di Bergamo, унаслідок чого на півдні Італії була створена шоста за обсягом банківська група з сукупними активами на суму 47 млрд євро. Інший італійський банк Banca Lombarda має намір купити 56,7 % акцій північного італійського банку Banca Regionale Europea, результатом чого стане виникнення банківського угруповання з активами в розмірі 24,3 млрд дол. США.

Незважаючи на беззаперечні успіхи європейської банківської консолідації, злиття банків і утворення нових конгломератів відбуваються не завжди успішно, і наміри банкірів не завжди реалізуються. Яскравим прикладом цього може бути нездійснене об'єднання Deutsche Bank із Dresdner Bank, яке мало стати кроком до створення глобального банку та призвести до появи банківської структури з сумою активів понад 1,2 трлн дол. США, яка посіла б друге місце у світі. Планувалося, що у злитті двох банків візьме участь найбільша німецька страхова компанія Allianz, яка володіє 21,7 % акцій Dresdner Bank і 5 % акцій Deutsche Bank. Їй повинні були належати від 32 до 35 % акцій нової структури Bank 24, створеної об'єднанням роздрібного бізнесу Deutsche і Dresdner банків і виділенням його в новий самостійний підрозділ, який мав займатися також електронним бізнесом. Завдяки цьому Deutsche Bank отримував можливість зосередити свою увагу на обслуговуванні корпоративних клієнтів і глобальній інвестиційній банківській діяльності замість нерентабельного роздрібного бізнесу. При цьому відбулася б значна економія коштів унаслідок закриття 700 з більш ніж 3200 роздрібних відділень обох банків і звільнення біля 16 тис. службовців Deutsche Bank. Витрати за рахунок економії на масштабах мали скоротитися на

2,9 млрд євро в рік, а доходність акцій до 2003 р. підвищитися на 20 % [5].

Заявлена угода не відбулася з декількох причин. Договори були укладені надто швидко, без детального узгодження всіх важливих моментів злиття. Не було визначено співвідношення двох банків у структурі капіталу нового об'єднання та інші параметри. Однак вирішальним моментом у розірванні угоди стало визначення долі підрозділу Dresdner Bank — лондонського інвестиційного банку Dresdner Kleinwort Benson (DrKB). Deutsche Bank наполягав на його інтеграції до новоутвореної установи лише за умов збереження торговельної марки інвестиційного банку, але закритті при цьому більшої частини підрозділів і звільненні 95 % працівників. Через те, що DrKB — один з найприбутковіших підрозділів Dresdner Bank і з моменту проголошення злиття Deutsche — Dresdner десять фінансових інститутів, серед яких Bank of America, Donaldson, Lehman Brothers, виявили бажання заплатити за його купівлю суму близько 5 млрд дол. США, Dresdner Bank відмовився від злиття з Deutsche Bank.

Незважаючи на нездійснене злиття двох величезних банків, рівень консолідації банківського сектора Німеччини є високим. На ринку править четвірка німецьких банків: Deutsche Bank, HypoVereinsbank, Dresdner Bank, Commerzbank. Після невдалої угоди Deutsche Bank не залишив намірів стати глобальним банком. Чутливо реагуючи на зміну умов зовнішнього середовища, банк здійснює реорганізацію своїх управлінських і організаційних структур, розробляє нові види діяльності. У цьому його приклад може бути корисним для банків, що бажають вижити в зоні євро. Так, у відповідь на дедалі більшу популярність приватних пенсійних фондів, трастів і електронної комерції, банк створив п'ять науково-дослідних департаментів, які вивчають проблеми, що стосуються всесвітніх корпорацій і організацій, управління активами, загальних технологій і послуг, цінних паперів і роздрібних банківських послуг. Deutsche Bank розробив нову стратегію об'єднання корпоративних та інвестиційних операцій, створення роздрібної мережі Deutsche Bank на фоні здійснення організаційної та адміністративної реформи.

Решта з четвірки провідних німецьких банків також продовжують розробляти та вдосконалювати свої стратегії розвитку. Так, другий за розміром німецький банк HypoVereinsbank прагне набуту статусу "європейського банку для регіонів"

через створення мережі з відносно невеликими банками ЄС і здійснення операцій на основі перхресного продажу послуг і групових зв'язків.

Dresdner Bank після невдалого злиття припиняє своє існування як універсальний банк і намагатиметься стати "сфокусованим європейським консультаційним банком", який також націлений на окремі регіони Європи. Commerzbank продовжує відстоювати свою незалежність, розраховуючи, однак, на партнерство з BSCH, Credit Lyonnais та Unicredito Italiano.

В інших країнах ЄС також стрімко розвиваються консолідаційні процеси в банківському секторі. У Франції Banque Nationale de Paris (BNP) поглинув Paribas, у Данії найкрупніший банк Danske Bank об'єднався з групою RealDanmark, у Великій Британії Bank of Scotland (BoS) і Royal Bank of Scotland (RBS) змагаються за контроль над National Westminster Bank (NatWest).

Отже, майже в усіх країнах ЄС завершилася консолідація банківського сектора на національному рівні. На черзі другий етап банківської консолідації — транс'європейські злиття та поглинання. Після запровадження нової валюти в Європейському Союзі вже відбулися кілька подібних об'єднань, прикладом яких можуть бути придбання другим банком світу за рівнем ринкової капіталізації — британським HSBC Holdings — французького Credit Commercial de France (CCF); поглинання фінсько-шведсько-датським банком Nordic Baltic Holding (NBH) другого за розміром норвезького банку, що перетворить його на першу в світі фінансову установу, яка здійснює операції на ринках усіх країн Північної Європи.

Провідні банки інших країн ЄВС — Італії, Іспанії, Бельгії, Австрії, Німеччини — також шукають собі партнерів за рубежом.

Незважаючи на чисельні складнощі й суперечки, що виникають на шляху міждержавних банківських об'єднань, можна з упевненістю сказати, що цей процес стане логічним продовженням консолідації банківського капіталу країн ЄС на національному рівні та оптимальною реакцією на запровадження єдиної валюти євро. Учені прогнозують, що через деякий час у зоні євро домінуватимуть не більше ніж 5–10 великих банків, а згодом у всьому світі пануватимуть декілька дуже крупних електронних банків "з бахромою" з дрібних учасників ринку навколо них.

Література

1. *Германия после дня "ДД"* // Банковская практика за рубежом. — 2000. — № 6.
2. *Европейские банки нуждаются в выработке новой стратегии* // Банковская практика за рубежом. — 2000. — № 6.
3. Курочкин Д. Что значит евро для европейских финансовых рынков и банковских систем // Евро. — 1999. — № 11.
4. *Рождение германского гиганта* // Банковская практика за рубежом. — 2000. — № 3.
5. Саркисянц А. Слияния и банкротства банков: мировой опыт // МЭ и МО. — 1998. — № 10.